

Strukturalista épületek és előképek című előadás összefoglalása

A Láthatatlan városok cím, amelyhez az elhangzott előadások programja kapcsolódott, ahelyett, hogy korlátozta volna azok témakörét, inkább segítséget nyújtott. Olyan színes lencsés szemüveggé lehetett használni, amely a minket körülvevő általánost, láthatót (és láthatatlant) más színben mutatja meg.

Egy történelmi gyökerekkel rendelkező városban változatos épített környezet, forma, tér, tömeg, részletek veszik körül a benne sétálót. A különböző épületekhez, utcákhoz, romokhoz különböző történelmi korok, hangulatok, az adott időszak társadalmi és kulturális berendezkedésének lenyomata párosul.

Jelen értelmezésben egy város akkor látható, ha a benne lévő formákban felfedezhetők azok előképei, ha beazonosítható eredetük. Az épületeken látszik azok rendeltetése, a formák, arányok szinte összetéveszthetetlenül tesznek szakrális, lakó, igazgatási, kereskedelmi funkciójú épületeket. Előadásomhoz tehát olyan építészeket, építészeti irányzatokat kerestem, ahol az alkalmazott forma eredete hangsúlyos és tudatosan használt.

A XX. században a funkcionalizmus szakít a múlttal, az építészeti-építőművészetet tudományos alapokra helyezi. A múlt és jelen közti hagyományon alapuló automatikus kapcsolatok nem működnek többé. Egy új társadalmi rend megteremtése a cél, amely egy előre kidolgozott rendszer szerint épül fel. Az ötvenes évekre válnak érzékelhetővé a hiányosságok, tévedések, és a CIAM-ot bírálók között megjelenik egy csoport, a holland strukturalisták, akik a jövő helyett a múlt felé fordulnak, a múlthoz fűződő viszony megfejtése válik vizsgálatuk tárgyává. Igény jelenik meg az ember archetípusának felkutatására, újra-megértésére, amelyekkel a modern nem foglalkozott. A Forum című építészeti folyóirat szerkesztőiként Aldo van Eyck, Herman Haan, Bakema, Hertzberger utazási beszámolókat jelentetnek meg, fő kutatási területük Afrika és Amerika archaikus kultúrái, de ázsiai és európai példákat is ismertetnek. Építészetük szoros kapcsolatban áll az antropológiával, etnológiával és az ezekkel foglalkozó francia etnológus, Claude Lévi-Strauss kutatásaival. Lévi-Strauss több évtizedes kutatómunka után arra a következtetésre jut, hogy az ember évezredek óta önmagát ismétli és az emberi szellem alapvetően mindig és mindenhol ugyanaz és a közösség minden tagjára érvényes tudatalatti mélystruktúrák szerint működik. Ebből a megállapításból következik, hogy egymással sosem érintkező kultúrákban keletkezett gondolatok kompatibilissé válnak egymással, egyszerre az összes kulturális fejlődés – a nyugati ember számára is - egyenértékűvé válik.

Aldo van Eyck, Herman Hertzberger a Forumban közölt kutatási témákat felhasználták építészetükben. Van Eyck hágai katolikus temploma megfelel a strukturalista térszervezés alapelveinek, az épülettömeg magában foglal egy darab külső teret, a megérkezés átmenetekkel történik a külvilág és a templom tengelyébe került oltár között. Számomra a legfontosabb elem a felülvilágításon beömlő fény, amely a belső térből részlegesen leválasztott köríves kápolnákat világítja meg. A driebergeni, nem megépült templomnál a henger alakú terek és a fentről beáradó fény még hangsúlyosabban jelentkezik. A Forum folyóirat részletesen foglalkozik a pueblo indiánok társadalmi szerveződésével és falu, illetve városmodelljével. A hálórasterben, de foltszerűen elszórt épületegyüttesek között szakrális helyeket építenek. Ezek neve a kiva. A kivák teljesen, vagy félig a földbe süllyesztett henger alakú szakrális terek, melyeket a tetőn keresztül, létrán lehet megközelíteni. A tetőnyíláson jut be a fény és ugyanez a füstnyílásuk is. A társadalom úgy épül föl, hogy a falvakon belül kisebb közösségek jönnek létre és külön-külön, mindenki a saját kivájában titkos szertartásokon vesz részt. Számomra az Aldo van Eyck tudatosan alkalmaz egy autentikusnak vélt formát, nem változtat az archetípuson, nem értelmezi át a funkciót, a szakrális tér szakrális tér marad.

A pueblo házak három dimenziós, igazi térstruktúrája valósul meg Herman Hertzberger apeldoorni Centraal Beheer irodaházánál. A pueblo lakások vályogtéglá és fa gerenda szerkezetű házaiba a földszinten ajtón, az emeleten pedig létrával a terasztetőről lehetett bejutni, a külső térhez közvetlenül kapcsolódó helyiségeket használták lakásként, a belsőbb tereket magtárként hasznosították. Erre a mintára megvalósul a strukturalista irodaház, egybenyitott terekkel, horizontálisan és vertikálisan tagolva. A struktúra a lényeges, a funkció ebben az esetben kicserélhető.

Visszatérve Aldo van Eyck-ra, talán a legismertebb épülete, az amszterdami városi árvaház, egy meglévő struktúra átvétele, hangsúlyozása. Az ugyancsak a Forum folyóiratban közölt algériai oázisváros, El Oued, az ortofotón szinte tökéletes hasonlóságot mutat az árvaházzal. Négyzetes alaprajzokból kinövő félgömb kupolák fedik az épületet. A belsőbb traktusok a kupolán elhelyezett felülvilágítókon keresztül kapnak fényt. Az épület önmaga egy kis város, belső utcákkal.

Hasonló a helyzet Moshe Safdie, a montreáli világkiállításra készült Habitat '67 lakóházánál, amely háromszázötvennégy előregyártott betondobozból áll. Az épület első pillantásra evokálja a mediterráneum sziklaszélre épült óvárosait, vagy Piet Blom hengelo De Kasbah projektje, amely már nevében is utal a kasbah-ra, amely egy archaikus észak-afrikai településtípus, a rend és káosz szinonimája. Az épületek külön tömegei, melyek van Eyck és Hertzberger esetében is blokkokra, lakásegységekre, foglalkoztatókra bontják az egészt, az egyes elemeknek identitást kölcsönöznek.

A felsorolt példákkal azt szerettem volna kiemelni, hogy a múlt és jelen közötti kapcsolat nem mindig egyértelmű. Ha egy formára, rendszerre, a város egy elemére pillantunk, nem minden esetben tudjuk, hogy az honnan származtatható, főleg, ha az egy olyan kultúra része, amelyben nem élünk, talán nem is ismerjük. Az egészt tehát nem is látjuk teljesen, mégis alkalmas arra, hogy használjuk.

Vermes Dániel